

El destí de *La pell freda* a Rússia

Visat núm. 19

(abril 2015)

par Nina Avrova i Raaben

Sovint passa que el traductor, quan rep un encàrrec, ha de trobar la clau per acostar-se al llibre i a l'autor. És un procés que requereix temps, tant si abans ha llegit l'obra com a lector, com si no. De vegades el resultat és negatiu: el llibre no se t'obre; en aquests casos val més deixar-ho córrer. El cantautor rus Bulat Okudzhava, que també escrivia novel·les, en una cançó deia «Cadascú escriu com respira».

El traductor ha de sentir aquesta respiració del text. Quan, a la meva època universitària, assistia a un seminari de traducció, ens va fer una conferència la gran traductora Rita Rait-Kovaliova, que va regalar als lectors russos versions de les obres de Heinrich Böll, Franz Kafka, J. D. Salinger, Kurt Vonnegut, Nathalie Sarraute i Edgar Allan Poe. Rait, en aquella època, ja tenia uns vuitanta anys, però irradiava energia i força. Ens va explicar que abans de començar la traducció havia de trobar el ritme de l'autor —crec que volia dir precisament això: «com respira». Va tocar amb els artells sobre el pupitre el ritme de Vonnegut i després, per ensenyar-nos la diferència, el de Salinger. Li estic agraïda per aquesta lliçó i mai salto la fase de descobrir com respira el llibre que he de traduir.

A la vida del traductor hi ha moments feliços, com quan t'encarreguen un text que per a tu ja respira de forma espontània. Això em va passar a *La pell freda*. Vaig llegir la novel·la amb l'entusiasme d'adolescent, que creia oblidat després d'anys de lectures acadèmiques o professionals, i me'n vaig enamorar. A més a més, ja intuïa com podia ser en rus.

Quan un traductor vol oferir un llibre a l'editorial, però, amb l'entusiasme no n'hi ha prou. Les propostes han de tenir una base racional perquè siguin acceptades, i en aquest cas, sense cap mena de dubte, aquesta base hi era. Rússia és un país receptor de literatura estrangera; té una llarga tradició de traducció i de «consum» de la literatura d'altres països. És per això que estava segura que un lector rus posaria aquest llibre d'un autor nou per a ell entre les novel·les de Conrad, London, Stevenson, Verne i altres. A més a més, el lector està familiaritzat amb les obres d'autors russos que cultivaven els gèneres de literatura fantàstica i aventures. Aquest fons existent és molt important perquè el llibre trobi el seu lloc en les biblioteques i en l'imaginari dels lectors; la manca d'aquest terreny abonat faria que el camí del llibre als seus nous lectors fos molt més difícil. Aquesta idea me la va confirmar el traductor de *La pell freda* a l'hindi en la trobada dels traductors de la novel·la amb l'autor, el 25 de novembre de 2006 al Saló del Llibre de Barcelona. Saamer Rawal comentava que la tradició literària del seu país no accepta que en una novel·la hi apareguin éssers fantàstics si no es tracta dels textos religiosos. A Rússia, la novel·la hi encaixava perfectament, i vaig decidir proposar-la.

La meva història de *La pell freda* és també una història de gran sort. Quan vaig trucar a l'agència de

Carmen Balcells per consultar els drets de l'obra, va resultar que una editorial ja els havia comprat i buscava un traductor del català! Tres dies més tard, ja tenia el contracte sobre la taula. L'editorial es deia Mir Knigui (El Món del Llibre) i, malgrat que no té una trajectòria gaire àmplia, va tractar el llibre amb l'entusiasme d'un lector apassionat. La redactora a qui jo enviava els capítols traduïts deia que els llegien com una novel·la per entregues. Com a detall curiós i entranyable, esmentaré que en la presentació van regalar a tots els assistents un «kit» de supervivència autèntic de l'exèrcit rus, però amb les instruccions per a un meteoròleg que viatja a una illa perduda a l'oceà.

Com que tenia clar el ritme intern d'aquest llibre, em sentia molt còmoda i lliure a l'hora de traduir. El problema que em va provocar setmanes de reflexions va ser el nom dels habitants marins de la novel·la. El protagonista de la novel·la descobreix que el nom de la tribu és *citauca*, palíndrom d'*aquàtic*. Al rus havia de crear un joc similar, però resultava difícil trobar una paraula que llegida al revés semblés un substantiu (a més a més, en plural). Vaig fer desenes de versions però me'n convenia cap. Llavors em vaig recordar d'una novel·la fantàstica de l'escriptor rus Aleksandr Beliàiev (1884-1942) el protagonista de la qual, que podia respirar sota l'aigua, es deia *Ikhtiandr*. Per problemes fonètics, vaig haver de substituir l'arrel *andr* per *homo*, i finalment, en rus, els habitants de l'oceà s'anomenen *omokhitkhi*, que sona prou exòtic i alhora un bon lector pot descobrir el joc, com em va demostrar una jove periodista russa que va preguntar a Albert Sánchez Piñol si li agradaven les novel·les de Beliàiev. L'altre problema de la traducció d'aquesta novel·la i d'altres obres d'aquest autor són les seves frases contundents i lacòniques que sonen a sentències o aforismes. M'agraden molt, i sempre procuro donar-hi la forma adequada. Em vaig alegrar molt de veure que els lectors russos també les trobaven atractives i les publicaven a la pàgina d'aforismes.

El llibre va tenir molt bona crítica. A tal d'exemple, vull citar l'article del crític Lev Daníkin a la revista cultural *Afisha*, que deia: «Hi ha novel·les que fan recordar els problemes matemàtics que no necessàriament es resolten, però contenen una bellesa indiscutible i porten a dintre alguna cosa que a nivell intuïtiu es percep com a transcendental; una novel·la amb aquestes incògnites es podria esperar de Peter Hoeg després de *Smilla*, però la va crear un antropòleg català, Piñol, autor de tesis sobre pigmeus i d'un llibre d'assaigs sobre els dictadors africans [...] aquesta novel·la és un univers infinit, construït com una perfecta obra arquitectònica». Han passat gairebé nou anys de la publicació de la novel·la, de la qual es van vendre més de 200.000 exemplars, però els lectors continuen publicant-ne opinions als fòrums d'Internet.

Fa poc temps la revista *Afisha* va publicar la llista de les millors novel·les del segle XXI. El jurat, compost de quaranta crítics literaris, escriptors i periodistes, valorava els arguments de les obres, la riquesa del llenguatge i la intensitat intel·lectual. Com a resultat d'aquesta valoració, ha sortit una llista de 100 obres que es va publicar per ordre alfabètic. *La pell freda* va entrar a la llista amb una puntuació molt alta. La petita ressenya que presenta la novel·la, feta per N. Grigoriev, diu que «és una novel·la amb molts dobles fons, en la qual tot pot resultar el contrari del que ens pot semblar: la intervenció pot esdevenir la tornada a casa, la ciència-ficció —mitologema, el company que lluita al teu costat— el pitjor enemic, i la bogeria, l'únic camí per preservar el seny». Espero que *La pell freda* quedi a la llista dels llibres imprescindibles a Rússia durant molts anys.